

کاتاکالی، تئاتر رقصان هند

1 اردیبهشت 1391

علی فرح‌بخش / رادیو کوچه

«کاتاکالی» (Kathakali) یا تئاتر رقصان هند، از هنرهای باستانی سرزمین هندوستان محسوب می‌شود. این هنر در طی قرن‌ها، تکامل یافت و تا حدودی می‌توان گفت که در قرن هفدهم میلادی، به انسجام و قالب ثابتی دست پیدا کرد.

نمایش‌نامه‌هایی که در کاتاکالی روی صحنه می‌رود، همان داستان‌های کهن خدایان هند باستان است که در کتاب‌هایی نظیر «مهابهارات» (Mahabharata) آمده. این روایت‌ها، شاید برای مخاطب بیگانه، آنچنان قابل درک نباشد اما برای مردم هند، چیزی فراتر از یک داستان است، حتا برای مردم عادی کوچه و بازار. از این لحاظ می‌توان دریافت که کاتاکالی، بیش‌تر نمایشی آیینی و اساطیری‌ست که کارگردان و بازیگر در آن، نقشی در مفهوم‌سازی روایت‌ها ندارند و فقط آن را ملموس‌تر، درخشان‌تر و برجسته‌تر می‌کنند. خود نمایش و خط داستانی آن، خودش را بیان می‌کند و مخاطب، به نوعی پیشینه‌ی اساطیری سرزمینش را مرور می‌کند، مروری که سرشار از موسیقی و رنگ و زیبایی‌ست.

کاتاکالی، در حقیقت جولانگاهی‌ست که در آن، پنج هنر بسط یافته و متجلی می‌شوند، این پنج هنر عبارت‌اند از:

۱- ادبیات

۲- موسیقی

۳- نقاشی یا گریم

در تئاتر کاتاکالی، هنرمندان هیچ کلامی به زبان نمی‌آورند و در این میان، فقط با حرکات ویژه‌ی دست‌ها و ریتم‌های خاص بدن، مفاهیم نمایش‌نامه را به مخاطب انتقال می‌دهند. مخاطب این نمایش، تمامی اقشار جامعه هستند. در گذشته، به علت محدودیت سوادآموزی برای همه‌ی قشرها و تعداد زیاد مردم بی‌سواد در سطح جامعه‌ی هندوستان، کاتاکالی، روشی بود برای آموزش غیرمستقیم آیین‌های باستانی، روایت نمود و تجلی خدایان هندو و بیان تعالیم و آموزه‌های آن‌ها از طریق رقص و موسیقی و نمایه‌های سمبلیک که به‌خاطر سپردن آن‌ها را برای همه امکان‌پذیر می‌کرد.

در نمایش‌های کاتاکالی، البسه، کلاه‌ها و ابزار خاصی استفاده و چهره‌ی بازیگران نیز به‌نوعی گریم می‌شود. هنرجویان این رشته‌ی هنری، عموماً از کودکی به این نوع نمایش وارد می‌شوند و در طول سال‌ها تمرین، علاوه بر یادگیری رقص و غیره، حالات و حرکات دست را نیز می‌آموزند.

در این نمایش، برای انتقال مفهوم و روایت داستان، نه از کلام، بلکه از حرکات و فیگورهای خاص دست استفاده می‌شود که هر یک معنا و مفهوم خاصی داشته و به «مودرا» (Mudra) شهرت دارد. مودراها در واقع ژست‌های نمادین دست است که پیشینه‌ی آن به «یوگا» بازمی‌گردد. همچنین، مودراها در آیین هندو و کیش بودایی هم، بسیار به‌چشم می‌خورند. مودرا در مینیاتورهای هندی نیز مشهود است.

در کاتاکالی، از مودراها و ترکیب‌شان با حرکات، ژست‌ها و فرم‌هایی که به بدن داده می‌شود، بازیگر، به‌نوعی، داستان را با حالت‌های مختلف دست‌هایش روایت می‌کند و هیچ کلامی وجود ندارد. هر چند که گاه ممکن است، یک یا دو راوی متکلم، داستان را به‌صورت آوازخوانی، بیان کنند، اما بازیگرها، فقط از ژست‌های دست و فرم‌های رقص برای بیان دیالوگ‌ها بهره می‌گیرند.

در راستای حفظ، گسترش و ترویج هنر کاتاکالی، «مرکز بین‌المللی کاتاکالی» در شهر «دهلی»، مجموعه پروژه‌های متعددی را از سال ۱۹۸۰ میلادی در دست گرفته‌است تا بتواند علاوه بر حفظ این سبک هنری، آن را با جهان مدرن نیز تطبیق دهد. در این زمینه، هنرمندان کاتاکالی، نه تنها به روایت‌های باستانی و ملی خود می‌پردازند، بلکه به تجربه‌های جدید نیز رو می‌آورند، مانند به‌روی صحنه بردن آثار «شکسپیر». البته در حالت کلی، قالب و چارچوب اصلی روایت در کاتاکالی، همان داستان‌های اساطیری و آیینی هندو است.

کاتاکالی، نمادیست از هنر اصیل و باستانی هند که امروزه نیز مشهود است و به‌عنوان یک ارزش ملی در هند، مورد توجه می‌باشد.

این هنر نمایشی، در سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد «یونسکو» (UNESCO)، به‌عنوان میراث فرهنگی (معنوی) جهانی، ثبت شده‌است.
